

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 327

DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.47.218961>

Герасіна Людмила Миколаївна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: l.m.Herasina@nlu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-3299-5255

Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: m.p.trebin@nlu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1328-9865

«ЗЛАМИ СВІТОСИСТЕМИ»: ГЛОБАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ ТА ГІБРИДНІ ВИКЛИКИ

У дослідницьких кейсах статті представлено науковий дискурс щодо питань сутності, методології аналізу, типологій міжнародних систем; концептуалізовані нові поняття та «гібридні явища»; гіпотези і висновки авторів на ґрунті синтезу системної та геополітичної парадигм; проаналізовано феномени міжнародного тероризму, «гібридної» війни, пандемії коронавірусу як важливих чинників турбулентності сучасної міжнародної системи.

Ключові слова: міжнародна система, «центри сили», глобальні зрушення, геополітичні зсуви, міжнародний тероризм, гібридні виклики.

Постановка проблеми. Перші десятиліття ХХІ ст. демонструють нестримний, буремний, навіть вибуховий розвиток світового політичного процесу,

який здійснював хвилі «кольорових» революцій, почав деформувати національно-державний суверенітет деяких країн світу, призвів до порушення міжнародного принципу непорушності післявоєнних кордонів через військові конфлікти і «гібридні» війни. Уже не можливо заперечувати, що за сучасних умов відбувається не тільки злам біполярного та однополюсного світопорядку, а й перехід до багатопольярного світу із кількома центрами впливу. При цьому навіть у таких гострих питаннях світової політики, як безпека людства в умовах обмеження ресурсів виживання, зростання кліматичних викликів на планеті, боротьба з міжнародним тероризмом тощо старим і новим «центрами сили» виявляється вкрай складно знайти консенсус.

Незважаючи на те, що в 2019–2020 рр. мегафактор глобалізації дещо загальмувався і питання стійкого планетарного розвитку відійшли на другий план реальної політики, але перед викликами пандемії COVID-19 і світової економічної кризи, що насувається, не зникають, а загострюються старі та виникають нові планетарні протиріччя. Серед них найгостріші: глобальний економічний, військовий і соціополітичний диспаритет між розвинутими державами і країнами «наздоганяючого розвитку»; фатальні загрози людству через неминучі зміни клімату та екологічні катастрофи; загострення інтернаціоналізованих внутрішніх конфліктів у ряді країн, які можуть переродитися на регіональні війни і навіть Третю світову; демографічні виклики і гуманітарні проблеми, зокрема посилені «коронакризою-2020» тощо.

Наслідком дії цих та інших чинників стала *глобальна деконструкція світової політичної системи* (тренд «*Зламаний світ*»), що набуває зміненого вигляду із новими балансами/дисбалансами центрів «сили і впливу», з прагненням національних держав здійснити «реконкісту» (відновлення) свого економічного суверенітету, з новими домінуючими тенденціями і не в усьому зрозумілими перспективами розвитку. Звідси виникає актуальний науковий кейс: за якими закономірностями, параметрами і драйверами розвивається міжнародна система і трансформується сучасний світопорядок? Актуалізація наукових досліджень щодо проблеми макроколивань міжнародної системи, пов'язана з необхідністю доведення наявності об'єктивних закономірностей у міжнародних відносинах та світовій політиці, з обґрунтуванням непереможної дії в умовах постсучасності мегатенденцій (політико-економічних, соціогуманітарних, воєнних, технологічних), які ведуть до трансформації глобального світопорядку.

В основі традиційних поглядів на політичну конструкцію світу полягає поняття «міжнародної системи», яким позначають політико-дипломатичні та інші відносини між державами у певні періоди розвитку людства. Відповідно, кожен міжнародну систему (що складалась або існує) представляють як *стійку неформальну інституалізацію співвідношення сил та національних*

інтересів держав у відповідному просторово-часовому контексті. Головною перевагою методу системного аналізу щодо цієї проблеми є можливість виявлення закономірних зв'язків між характером чинної міжнародної системи та діями її основних суб'єктів; пошук факторної обумовленості між стабільністю чи турбулентністю світосистеми та функціонуванням міждержавних політичних відносин. Це дозволяє найбільш ґрунтовно розглядати міжнародну систему як надскладний аналітичний об'єкт, що відображає конкретні зв'язки між державно-організованими соціальними спільнотами та іншими факторами, взаємодія яких має очевидні (навіть мінімальні) ознаки системної організації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Парадигма системного підходу щодо суспільних і державних конструктів отримала у ХХ ст. плідний розвиток в теорії політології та міжнародних відносин у працях Д. Істона, М. Каплана, Т. Парсонса. Їхній науковий спадок дозволяє з'ясувати сутність і головні параметри міжнародної системи, де постійно взаємодіючі явища, процеси та події завжди обумовлені безліччю факторів і причин; тому система цілісність завжди відрізняється (кількісно й якісно) від розуміння її складових елементів. Ідея систем, на думку С. Гоффмана, поза сумнівом є найбільш концептуальною, бо чітко відрізняє теорію міжнародних відносин від теорії зовнішньої політики та водночас сприяє успішному розвитку кожної з них.

Залежно від специфіки наукових шкіл та певних відмінностей, в них накопичені досить продуктивні результати: найбільш опрацьовані парадигми в дослідженні міжнародних систем і відносин – історична, політико-правова, соціологічна, емпірична і синкретична. Так, засновник історико-соціологічної школи Р. Арон ґрунтував аналітику міжнародних систем і відносин на конкретно-історичному досвіді і заперечував будь-які спроби конструювання абстрактних моделей. Шляхом компаративного аналізу відносин між давньогрецькими полісами, європейськими монархіями і республіками XVII–XIX ст., специфіки взаємодії сучасних систем Сходу та Заходу він визначив деякі загальні закономірності, що властиві як минулому, так і сьогоденню. Арон дійшов висновку, що тільки системний підхід виявляє ту частку соціального детермінізму, яка присутня в чинних міжнародних відносинах, і зазначив, що «аналіз типової міжнародної системи не дозволяє передбачити дипломатичну подію або диктувати правителям лінію поведінки, що відповідає типу системи» [1, р. 103]. Зокрема, біполярна система є нестабільною тому, що заснована на взаємній недовірі й страху, спонукає сторони протистояння до жорсткості, яка впливає з протилежності їхніх інтересів.

Особливий внесок до систематизації міжнародних відносин здійснив Е. Луард, який запропонував комплексний підхід на ґрунті емпіричного

матеріалу, накопиченого в історії, соціології й політології. Застосувавши концептуальні критерії (змінні) – ідеологію, еліти, мотивації, засоби дій політичних акторів, стратифікацію, структуру, норми, ролі та інститути, – він виокремив та проаналізував сім міжнародних систем: стародавню китайську систему (771–721 рр. до н. е.), систему давньогрецьких держав (510–338 рр. до н. е.), міжнародну систему епохи європейських династій (1300–1559), систему доби релігійного панування (1559–1648), систему виникнення і розквіту державного суверенітету (1648–1789), систему епохи націоналізму (1789–1914), систему ери панування ідеологій (1914–1974) [2]. Ці критерії Луард використав як чинники співвідносної дії у факторному аналізі структури і функціонування міжнародних систем, дослідивши їх еволюцію в історичному просторі та часі.

Найбільш послідовно наукову евристику «міжнародної системи» здійснив М. Каплан [3], який був переконаний, що для аналізу міжнародної системи необхідно виявити обставини, за яких вона може існувати або трансформуватися. Він формулює ряд ґрунтовних питань: Як розвивається і функціонує та або інша система? З яких причин приходить у занепад? У парадигмі політичного реалізму, на ґрунті ідеї «балансу сил» вчений висуває концепт, що починаючи з XVIII ст. у світі формувались глобальні системи, які, змінюючись, забезпечували головну якість – ультрастабільність міжнародних відносин. Ним уперше сформульовано п'ять критеріїв (як загальні «правила трансформації»), що пояснювали закони зміни міжнародних систем: 1) основні правила організації системи; 2) правила трансформації системи; 3) правила класифікації суб'єктів-акторів; 4) оцінка їх здібностей; 5) та поінформованості.

Зрештою, у вивченні міжнародних систем безумовно чимале значення відіграє емпіричний підхід, який корелює з геополітичною конкретикою та досліджує сучасну взаємодію народів і країн, геополітичні стратегії і тактики урядів у межах певних географічних регіонів [4–14]. Особливість емпіричних досліджень полягає в прагненні конкретно пояснити міжнародну ситуацію (політичну, економічну, воєнну, гуманітарну), що склалась у певному регіоні планети; виявити специфіку системних зв'язків між світовими і локальними акторами; розкрити ступінь впливу на міжнародних суб'єктів і рішення національних еліт таких чинників як національний потенціал країн, соціо-гуманітарні й економічні реалії, крос-регіональне суперництво, напрямки дій і правові межі щодо втручань міжнародних організацій тощо. Серйозний деструктивний вплив на сучасну систему міжнародних відносин здійснюють: міжнародний тероризм [15–20]; глобальні проблеми, насамперед, в сучасних умовах пандемія COVID-19, яка має непередбачувані наслідки для людства [21–25]; нові війни XXI ст.: війни з тероризмом, кібервійни, «гібридні» війни тощо [26–33].

Метою даної статті є прагнення шляхом системного, феноменологічного і факторно-геополітичного аналізу виявити характер сучасної міжнародної системи та природу реальних і гібридних «драйверів», які стимулюють її розвиток і, водночас, турбулентність та глобальні зрушення. Звідси, **дослідницькі завдання** полягають у наступному: згідно з онтологічними параметрами здійснити феноменологію «міжнародної системи»; систематизувати типології різних міжнародних систем; визначити ключові тренди (виклики) зрушень і деструкцій чинного світопорядку; обґрунтувати найзначущі чинники глобальної турбулентності: макроколивання світосистеми, «геополітичні зсуви», міжнародний тероризм, «гібридні» війни, гуманітарні колапси (пандемія коронавірусу) тощо.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, сучасна концептуалізація «міжнародної системи» потребує більш чіткої феноменологічної інтерпретації як особливого явища. Доречно узагальнити її сутнісні властивості [34].

По-перше, міжнародна система є *мегафеноменом соціально-політичного типу*, де особливим, реляційним порядком організоване буття макро-спільнот планети. По-друге, змістовно і структурно міжнародні системи є *надскладними утвореннями*, тому мають адаптуватися одна до одної та до елементів цілого середовища (це специфіка загальнопланетарної системи та її регіональних і субрегіональних підсистем). По-третє, як зазначав Ф. Брайллар, очевидною є *неформальність і слабка організованість* міжнародних систем, адже досить складно провести чітку і ясну межу між комплексом, що вивчається, та його зовнішнім середовищем [35]. По-четверте, міжнародна система має риси *відкритого утворення*, цим і пояснюється низький ступінь внутрішньої інтеграції, навіть певна *дивергенція компонентів* усереднені цілісності.

Відповідно, це дозволяє визначити сім найсуттєвіших особливостей, притаманних феномену «міжнародна система»:

- це система *широкої соціальної взаємодії людей*, які керуються в своїх діях волею, свідомістю, інтересами, певною ідентичністю, ціннісними та іншими орієнтаціями. Системоутворюючим механізмом цього формату є міжнародні відносини як взаємодія різноманітних учасників – держав, народів (політичних націй), світових лідерів, етносів, інших соціальних спільнот і організацій;

- ядром глобальної міжнародної системи, безумовно, є *стійка система міждержавних стосунків*, бо міжнародні відносини є переважно політичними, міжурядовими. Проте, кожна інтегрована в систему країна не позбавлена егоїстичних конфліктних перспектив, які можуть підштовхнути міжнародний порядок до анархії, або спричинити *глобальну дезінтеграцію*;

– міжнародна система має *низький рівень зовнішньої та внутрішньої централізації*, адже специфічною рисою міждержавних відносин є відсутність верховної влади (так званий «плюралізм суверенітетів»);

– звідси, впливає *політико-економічна автономія* елементів міжнародної системи, які лише формально вважаються певною цілісністю. Але цей стан скорегувала *глобалізація капіталізму*, перетворення товарної економіки на капіталістичну «світ-економіку» (І. Валлерстайн); за висловом Т. Фрідмена, глобалізація як «неприборкана інтеграція ринків, націй-держав і технологій... означає розповсюдження капіталізму, вільного ринку практично на всі країни світу» [36, р. 9];

– *просторові межі* міжнародних систем (на відміну від техногенних) носять *умовний характер*. Проте умовність цих кордонів не є «дослідницьким конструктом», адже міжнародні системи були і є об'єктивною реальністю;

– нарешті, не слід абсолютизувати автономію держав у міжнародній системі: їхня *кооперація* – не стільки наслідок суперництва, скільки *необхідність «балансу інтересів»*, взаємовигідне співробітництво (економічне, політичне, гуманітарне тощо), взаємодія традиційних і нових міжнародних акторів;

– крім того, у наш час на порядку денному світової спільноти (системи) гостро постало питання про переформатування *global governance* (глобального управління), що дозволить хоча б частку міжнародних конфліктів перевести зі статусу «гарячих» і «заморожених» у стан практично розв'язуваних.

Отже, складається нова дефініція: «сучасна міжнародна система» – це *об'єктивна світова реальність, результат ухвалення суверенними державами на міжнародній арені певного цивілізаційного, політико-правового та соціально-економічного «статус-кво» на загальнопланетарному, регіональному або субрегіональному рівнях*.

В аналітичних дослідженнях розроблені типології міжнародних систем на різних критеріальних підставах, серед яких найзначущі наступні.

У парадигмі політичного реалізму була створена найбільш відома серед науковців класифікація, що виділила серед міжнародних систем – рівноважну, імперську, біполярну та мультиполярну. У *рівноважній* системі «балансу сил» кілька великих держав тривалий час зберігають майже однаковий вплив на світову еволюцію, взаємно стримуючи надмірні претензії одна одної щодо владарювання. У міжнародній системі *імперського типу* панує єдина наддержава, яка значно переважає інші країни за своєю потужністю (розміром території, економічним потенціалом, військовою силою, запасом природних ресурсів тощо); унаслідок чого вона диктує головні тренди світового розвитку. У *біполярній* системі панують дві наймогутніші держави (або їхні політичні блоки): так, планетарну систему до 1990-х рр. характеризували два

конфліктні «меридіани», що розділяли, з одного боку, Захід і Схід (ідеологічне, політичне, військово-стратегічне протистояння), а з другого – Північ і Південь (розвинені та економічно відсталі країни). Нарешті, якщо низка інших країн планети зможе досягти зіставної із державами-лідерами потужності й сили впливу, то міжнародна система неминує має трансформуватися на *мультиполярну* [37, с. 187–188].

У межах реляціонізму розрізняють як відносно самостійні *функціональні* міжнародні системи економічної, політичної, військово-стратегічної, гуманітарної взаємодії – фактично це різновиди сталих міждержавних відносин. Регіональні ж аспекти взаємодії країн світу (групові та двосторонні) вчені розглядають як *структурні рівні* міжнародної системи. Цей підхід не тільки визначає місце і ранжування акторів у системі міжнародних відносин, а згідно з культурно-цивілізаційними, структурними і поведінковими параметрами розрізняє *регіональні* й *субрегіональні* міжнародні системи як спосіб «виробництва політик» і втілення політичних рішень [38].

У діяльнісній парадигмі (залежно від мети аналізу) дослідники поділили міжнародні системи на *стабільні* та *нестабільні* (за С. Гоффманом – *революційні*); обґрунтували *конфліктні* та *кооперативні*, *відкриті* та *закриті* різновиди міжнародних систем. У сучасному світі небагато гомогенних суспільств за політико-культурною ідентичністю, де мінімізовані соціальні конфлікти; це вказує А. Лейпхарт, переконаний, що незалежно від геополітичних чинників, навіть системи західної представницької демократії слід поділяти на *мажоритарні* та *консенсусні* (узгоджувальні) [39].

Багатoelementну типологію міжнародних систем (реальні глобальні та гіпотетичні) свого часу евристично спроектував М. Каплан [3]:

- глобальна система «*балансу сил*» (існувала з XVIII ст. до Другої світової війни), де мало бути не менше п'яти великих держав, нарощує силовий потенціал, але за можливості віддає перевагу переговорам, а не воєнним діям;
- «*вільна біполярна*» глобальна система, що склалась після Другої світової війни. Є небезпечною, бо характеризується прагненням сторін до світової експансії, постійною боротьбою між блоками за глобальний переділ світу;
- система «*одиночного вето*» – багатополярна; зростає чисельність акторів, що мають можливість блокувати кризу системи засобами ядерного стримування;
- «*гнучка біполярна система*», де співіснують суверенні держави, нові актори (союзи і блоки держав) та універсальні актори – міжнародні організації;
- «*жорстка біполярна система*» – ієрархізована і авторитарна в цілому, універсальні актори обмежені в можливості тиснути на блоки;
- «*міжнародна ієрархічна система*» (спроектована Капланом), в структурі якої національні держави поступово втрачатимуть суверенітет, а відцентрові тенденції з їхнього боку будуть строго присікатися;

— передбачав він також «універсальну міжнародну систему» конфедеративного типу з високою політичною однорідністю міжнародного середовища, яка базується на солідарності націй-держав і ключовому впливі універсального актора (міжнародної організації з правом визначати статус держав, виділяти їм ресурси, відповідати за дотримання міжнародних норм). Ця система вимагає добре розвиненої міжнародної інтеграції в політичній, економічній, управлінській галузях; прийняття консолідованих рішень з формування стратегій, тактик і застосування сукупної сили, зокрема, врегулювання конфліктів і підтримки миру.

В ідеальному сенсі останній тип міжнародної системи (де зникає конструкт жорсткої біполярності) мав би бути найбажанішою перспективою розвитку сучасного глобалізованого світу. Проте реальність виявляється набагато складнішою. У модернізованій системі світу ХХІ ст. активно діє громадянське розвинуте суспільство, у політиці – «культура участі» громадян, диференційовані «політичні ролі» (інколи позасистемні, а не за функціями політичних інститутів); отже, склався пост-раціональний спосіб обґрунтування влади, а світові еліти застосовують нові способи глобальної конкуренції [40–44]. Це спонукає нас у парадигмі факторно-геополітичного аналізу переосмислити сутність нових процесів і тенденцій у міжнародній системі ХХІ ст.

Як відомо, закон «балансу сил» і певної глобальної рівноваги визначає шанси відносної стабільності міжнародної системи світу в різні історичні епохи [1, р. 144]. Але щодо системних трансформацій, то їх передбачає закон «кореляції між поляризацією і стабільністю» міжнародної системи. Звідси, логіка сучасного розвитку показує, що планетарна система коливається у межах векторів *однополярності* та *мультиполярності* за умов конкуренції Центрів глобального впливу різної потужності: США, Євросоюзу, Китаю та Японії, Росії, країн-лідерів Близького Сходу. Перехід до повноцінного діалогу між ними стане можливим, як уявляється, ще дуже нескоро (і за певних умов). Так, Вашингтону необхідно перестати сприймати інші країни як «молодших партнерів» чи суперників, слід зважати на їхні інтереси; Пекіну – відійти від егоїстичної політики, за якої враховуються виключно інтереси процвітання Китаю; Москві – згорнути «апетити» регіональної агресії та виявляти більше розуміння і толерантності щодо курсу країн Євросоюзу тощо.

На нашу думку, гіпотетично можна визначити транзитивний тип міжнародної системи у стані *«дисбалансу і взаємних урівноважень»*, яка поки ще формується і містить водночас рудименти старої системи та елементи модернізованого світопорядку. Цілком ймовірно, що з часом виникне потреба у серйозній реорганізації міжнародних інститутів (зокрема, ООН та ін.), у наданні їм не тільки наглядових і рекомендувальних, але й контрольних функцій.

Кардинально модерних змін міжнародна система сучасності почала набувати під впливом дії потужних «геополітичних зсувів» (як чинників впливу), що зумовили її турбулентність і подальшу трансформацію: 1) завершення розпаду колоніальних імперій, поява на політичній мапі світу багатьох постколоніальних країн як самостійних міжнародних акторів, що реалізують свої державно-політичні проєкти; 2) глобальний крах моделі «двополюсного світу» замкнених політичних систем, що втілювали дві наддержави – СРСР і США, закінчення «холодної війни», втрата сенсу ідеологеми «третього світу» з відсталих країн; 3) вихід на світову арену (після розпаду СРСР, Югославії тощо) нових суверенних держав, які модернізуються і запроваджують власні геостратегії в міжнародних відносинах; 4) посткомуністична трансформація країн Східної та Центральної Європи, Азії та Африки кардинально змінила ідеологічні баланси і геополітичну конструкцію планети. Внаслідок цього відбувся стратегічний зсув Балто-Середземноморської дуги на нову геополітичну траєкторію – Балто-Чорноморську по кордонах Росії з Балтією, Україною, Грузією; 5) глобальний економічний стрибок Південно-Східної Азії як субрегіональної системи, обумовлений успіхами квазінаддержав регіону – Японії (економічна міць та інвестиції), Китаю (демографічна і промислова потужність), Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу (технології), Індії (лідер суспільної демократії). На погляд Ф. Браїллара і М.-Р. Джалілі, це є наслідком існування регіональних підсистем – сукупності специфічних взаємодій на ґрунті географічної приналежності [45]; 6) геополітичної «ваги» південно-азійському субрегіону додає згортання мілітарної стратегії «ядерного шантажу» Північної Кореї, завдяки успіхам дипломатії президента США Д. Трампа; 7) також через пандемію COVID-19 і загрозу світової економічної рецесії 2020 р. посилюється політико-економічна конкуренція між стратегічними партнерами – США та Євросоюзом; 8) одночасно не зникає військово-політичне напруження між Російською Федерацією та США і НАТО як глобальними суперниками в різних геополітичних аспектах – сирійська війна, санкції проти РФ через тимчасову окупацію Криму і агресію на Сході України, глобальна міграція, іранське, іракське та венесуельське питання тощо.

Турбулентність міжнародної системи дисбалансу і взаємних урівноважень власне й свідчить про глобальні зрушення і «злам світосистеми». Крім того, макроколивання детерміновані конкуренцією держав сталої і транзитивної демократії, країн-автократій (традиційно-консервативних, воєнно-тоталітарних, авторитарно-модернізованих) та специфічних квазідержав. Це сполучення авторитаризму з ліберальною демократією проблемно відбивається на світовій політиці: тимчасові реставрації тоталітарних режимів, брак компетентної і відповідальної адміністрації, корупційні скандали у міжнародних

структурах, ігнорування вимог глобального суспільства в питаннях виживання людства.

Важливим чинником глобальної турбулентності світосистеми є міжнародний тероризм. Сучасному міжнародному тероризму притаманні нові риси [15, с. 145–146]: відбувається формування глобальних терористичних мереж і керівних центрів, що здійснюють підготовку терористичних актів і координацію дій окремих виконавців; створюються інфраструктура терористичних угруповань, зокрема інфраструктура фінансування акцій, що проводяться; існує тенденція до проведення масштабних акцій, що набувають характеру диверсійно-терористичної війни, з метою створення атмосфери загального страху, збудження антиурядових настроїв в суспільстві для успішної боротьби за вплив і владу; відбувається зрощення терористичних угруповань з організованою злочинністю (в першу чергу, з угрупованнями, що спеціалізуються на торгівлі наркотиками і зброєю); активізується проникнення терористів і їх посібників у державні та громадські структури.

Важливою особливістю сучасного міжнародного тероризму є мережевий принцип організації [46, с. 16–28]. Мережі в широкому сенсі слова являють собою поліцентричні структури, що самоорганізуються, зорієнтовані на досягнення конкретних цілей і завдань з цілком автономних, іноді навіть тимчасових, колективів із прозорою легітимацією влади, децентралізацією відповідальності, з горизонтальною (а не лише вертикальною) спрямованістю зв'язків і комунікацій. Мережі вільно зв'язаних між собою рівноправних і незалежних учасників як відкриті структури здатні до необмеженого розширення шляхом включення все нових вузлів, якщо ті використовують аналогічні комунікаційні коди (вирішують ті ж завдання й/або сповідають ті ж цінності). Терористичні мережі являють собою куди більш рухливу й важковразливу ціль, ніж централізовані організації. Більш того, мережа виявляється прекрасно пристосованою до інфільтрації в органи влади й управління, до корупційних практик тощо, має велику стійкість і здатність до регенерації.

Нова мережева модель терористичної організації дозволяє досягати більшої конспіративності й ефективності. Її фінансові можливості у світі, що глобалізується, виявляються самодостатніми. У структурному плані найпоширенішою й небезпечною моделлю побудови міжнародної терористичної мережі є так звана SPIN-структура (сегментована, поліцентрична, ідеологічно інтегрована мережа – *segmented, polycentric, ideologically integrated network*). Творцем найбільш ефективної єдиної глобальної, міжнародної терористичної мережі нового типу виступає У. бен Ладен, справу якого продовжили лідери «Ісламської Держави». Сила «Ісламської Держави» у поєднанні рис сучасної світосистеми, що відчуває на собі постійні гібридні зрушення ідеологічно

індоктринованого широкого революційного руху й одночасно конспіративної організації, здатної вести терористичну війну.

Найнебезпечнішим чинником дестабілізації сучасної світової системи у XXI ст. продовжують залишатися війни. Останнім часом виникла форма збройного конфлікту, що починається з «мирних» антиурядових акцій і завершується жорстокою громадянською війною та зовнішньою інтервенцією. Така війна виходить за рамки традиційних уявлень про неї, набуваючи комбінованого характеру, перетворюючись на заплутаний клубок політичних інтриг, запеклої боротьби за ресурси й фінансові потоки, непримиренних цивілізаційних зіткнень. Тут застосовуються всі можливі засоби, сторони вдаються до будь-яких найганебніших способів і прийомів дій – як силових, так і несилових. Жертвами конфлікту нового типу стають мирні жителі, насамперед, найбільш беззахисні категорії населення – люди похилого віку, жінки та діти. В умовах цієї війни стає неможливим відрізнити правих від винних, ворогів від союзників, простих мирних громадян від бойовиків і терористів-смертників. Прихована чи відкрита зовнішня військова інтервенція, проведена бандами бойовиків сусідніх країн за підтримки високотехнологічних засобів розвідки й враження з боку деяких розвинутих держав світу, надає такому збройному конфліктові ще більш заплутаного та неоднозначного характеру. Змістом воєнних дій у війні цього типу стає не фізичне знищення збройних сил противника, а деморалізація та нав'язування своєї волі населенню держави. На полі бою в сучасному збройному конфлікті поряд з регулярними військами з'являється безліч нових дійових осіб – іррегулярні формування повстанців і бойовиків, кримінальні банди, міжнародні терористичні мережі, приватні військо-промислові компанії та легіони іноземних найманців, підрозділи спецслужб різних країн світу, а також військові контингенти міжнародних організацій. На Заході новий тип війни отримав назву «гібридної війни» [27].

Ще одним міцним чинником турбулентності сучасного світу стала пандемія COVID-19. За своєю значимістю для перспектив сучасного світу її порівнюють з нападом Японії в грудні 1941 р. на американську військово-морську базу в Перл-Гарборі, падінням Берлінської стіни й іншими знаковими подіями і процесами, які призвели до серйозних зрушень в системних і структурних складових світопорядку. Стверджується, що за значимістю для долі людства вона може бути поставлена десь між «чорною смертю» в Європі XIV ст. і навалою гунів Аттілі [47, с. 254]. Вона завдала сильного удару по світосистемі, процесу глобалізації, ланцюжках створення вартості, світовій торгівлі, різко посиливши протекціоністські настрої, нерівномірність розвитку між країнами і регіонами. Спад світового ВВП в 2020 р., згідно з економічним прогнозом Єврокомісії, досягне 4% світового ВВП, причому ВВП ЄС

скоротиться на 8,3%, а ВВП країн зони євро – на 8,7% [48]. Дані МВФ ще більше вражають: прогнозується скорочення світового ВВП на 4,9%, ВВП зони євро – на 10,2%, США – на 8%. При цьому економіка Китаю в поточному році покаже зростання на 1% з різким прискоренням у наступному році [49]. На думку фахівців Світового банку, ситуація ще гірша: падіння світового ВВП в 2020 р. складе 5,2% [50]. Але і це не найбільш песимістичний прогноз: ОЕСР передбачає зниження світової економіки майже на 6% і то в разі, якщо не буде другої хвилі пандемії [51]. В умовах «коронакризи» все гірше функціонують міжнародні механізми узгодження інтересів на тлі прагнення спиратися на регіональні інтеграційні проекти, регіональне співробітництво, державну промислову політику, принципи локалізації, деофшоризації не тільки економічних, а й політичних чинників. Фактор пандемії спровокував прискорення протистояння регіональних і глобальних гравців, посилив роль інституту національної держави. Пандемія коронавірусу ніби пробуджує традиційні для людини і людських спільнот інстинкти, усвідомлення дихотомій «ми – вони», «друзі – вороги», «союзники – противники», роздуми на тему про те, на кого у форс-мажорних ситуаціях можна поклатися, а на кого ні. Спостерігається тенденція до звернення всередину спільноти, до пошуку власного шляху життєзабезпечення, власних форм суспільно-політичної самоорганізації, попит на готовність самостійно визначати свою долю. Світ, охоплений нині пандемією коронавірусу, нагадує гігантський лайнер в бурхливому океані, якому загрожує катастрофа, але кожен пасажир прагне врятуватися в «свій» окремії ізольованій каюті, тобто світосистема приречена на загибель у такому випадку.

Але не лише пандемія коронавірусу загрожує світосистемі. Австралійська Комісія з майбутнього людства, яка складається з провідних вчених і громадських активістів, назвала десять головних загроз виживанню людства: зміни клімату; руйнування екосистем і скорочення біорізноманіття; ядерна зброя; скорочення ресурсів, в тому числі, водних; зростання продовольчої незахищеності та зниження якості харчування; небезпечні нові технології; перенаселення планети; хімічне забруднення; пандемії нових захворювань; нездатність зрозуміти ризики, їхнє заперечення і дезінформація [25]. Голова комісії Джон Х'юсон стверджує, що пандемія коронавірусу призвела до того, що інші глобальні загрози виявилися в центрі уваги і показала, наскільки «вразливі і невідгодовані» суспільства. «Те, що людство буде робити з цими 10 загрозами існуванню в найближчі кілька років, визначить чекає на нинішнє і наступне покоління безпечне, стійке і процвітаюче майбутнє або перспектива колапсу або навіть зникнення. Це вибір, який ми повинні зробити спільно», – додав він [25]. Автори доповіді стверджують, що кожному проблему можна вирішити спільними діями спільнот, а також пропонують деякі шляхи

їхнього вирішення. Серед них – заборона ядерної зброї, зниження викидів щонайменше на 50% до 2030 р., заборона на розробку нових проєктів у сфері викопного палива, універсальні закони, які захищають природу і види, що знаходяться під загрозою зникнення, перехід до відновлюваної продовольчої системи тощо.

Висновки. Сучасна міжнародна система перебуває в стані переходу від однополярного світу до мультиполярного, до якісно нової міжнародної системи, що буде мати кілька точок опори. Цей процес складний і тривалий, на нього будуть постійно впливати нові «геополітичні зсуви», як чинники глобальної турбулентності: остаточний крах колоніальної системи; руйнування моделі «двополюсного світу»; вихід на світову арену нових суверенних держав, що впроваджують власні геостратегії; проблеми співіснування країн сталої й транзитивної демократії, автократій та специфічних квазідержав; стратегічний зсув Балто-Чорноморської дуги до кордонів Росії з Балтією, Україною, Грузією; глобальний економічний ривок субрегіональної системи Південно-Східної Азії; посилення економічної конкуренції стратегічних партнерів – США та Євросоюзу; зростання військово-політичного напруження між РФ та США і НАТО тощо.

Комплексна синергія вказаних геополітичних чинників поки що не дає можливості подолати ієрархічність планетарної системи і встановити багатополярний міжнародний «баланс сил», який би гарантував високу стабільність, бо головна її умова – це «рівновага потужностей» акторів. Не слід також забувати, що, не дивлячись на відносну цілісність, міжнародна система має певні деструкції й геополітичні анклав, обтяжені ексцесами відносин, національними парадоксами тощо. В той же час мультиполярна система містить свої ризики, такі як: непередбачувані наслідки змін конфігурації союзу великих держав, міжконтинентальна міграція, розповсюдження ядерної зброї, зростання ризиків міжнародної злочинності, тероризму та «гібридних» війн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aron R. *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calmann-Lévy, 2006. 794 p.
2. Luard E. *Types of international society*. New York: Free Press, 1976. viii, 389 p.
3. Kaplan M. A. *System and Process in International Politics*. New York: John Wiley, 1975. 283 p.
4. Bello V. *International migration and international security: why prejudice is a global security threat*. London; New York, NY: Routledge, 2017. xiii, 178 p.
5. Cohen S. B. *Evaluating Systemic Geopolitics – A Twenty-First Century View*. *Geopolitics*. 2010. Vol. 15, Issue 1. P. 157–164. doi: <https://doi.org/10.1080/14650040.903420461>.

6. Cooley A., Nexon D. Exit from hegemony: the unraveling of the American global order. New York, NY: Oxford University Press, 2020. 304 p.
7. Cox M. The post Cold War world: turbulence and change in world politics since the fall. London; New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2019. xviii, 254 p.
8. Dussouy G. Systemic Geopolitics: A Global Interpretation Method of the World. *Geopolitics*. 2010. Vol. 15, Issue 1. P. 133–150. <https://doi.org/10.1080/14650040903420438>.
9. Harper C. L., Leicht K. T. Exploring social change: America and the world. 7th ed. New York: Routledge, 2018. 416 p.
10. Jervis R. Thinking Systemically about Geopolitics. *Geopolitics*. 2010. Vol. 15, Issue 1. P. 165–171. doi: <https://doi.org/10.1080/14650040903420479>.
11. Kaplan R. D. Center Stage for the Twenty-first Century: Power Plays in the Indian Ocean. *Foreign Affairs*. 2009. Vol. 88, Number 2. P. 16–29, 31–32.
12. Kumar Y. Geopolitics in the era of globalisation: mapping an alternative global future. New York: Routledge, 2020. 206 p.
13. Security at a crossroad: new tools for new challenges / Teresa Rodrigues and André Inácio, editors. Hauppauge, New York: Nova Science Publisher's, Inc., 2019. xvi, 304 p.
14. Türk D. A world transformed: reflections on the international system, China and global development. New York: Peter Lang, 2020. viii, 190 p.
15. Герасіна Л. М., Требін М. П. Деструктивні мегатенденції сучасності: глобальний конфлікт, глобалізація злочинності, міжнародний тероризм. *Український соціум*. 2008. № 4 (27). С. 140–148.
16. Кибальник А. Г., Суворов В. А. Акт международного терроризма как преступление против мира и безопасности человечества: монография. Москва: Юрлитинформ, 2020. 205 с.
17. Современный терроризм: учеб. пособие для высш. шк. / под общ. ред. Н. И. Горлача и М. П. Требина. Харьков: Тимченко, 2006. 492 с.
18. Jacob E. D. American security and the Global War on Terror. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2020. 152 p.
19. Managhan T. Unknowing the «War on Terror»: the pleasures of risk. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020. 126 p.
20. Terrorism and advanced technologies in psychological warfare: new risks, new opportunities to counter the terrorist threat / Darya Yu. Bazarkina, Evgeny N. Pashentsev and Gregory Simons, edotors. New York: Nova Science Publishers, 2020. xlii, 272 p.
21. Штогрін І. Пандемія коронавірусу: уроки для людства та України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pandemiya-koronaviruskarantyn-vysnovky/30500165.html> (дата звернення: 20.10.2020).
22. Barnosky A. D., Hadly E. A. Tipping point for planet earth: how close are we to the edge? New York: Thomas Dunne Books, 2016. 264 p.
23. Behm A. In times of coronavirus and climate change, we must rethink national security. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/20/in-times-of-co>

- ronavirus-and-climate-change-we-must-rethink-national-security (дата звернення: 20.10.2020).
24. Global health: ethical challenges / edited by Solomon Benatar, Gillian Brock. 2nd ed. Cambridge, United Kingdom; New York: Cambridge University Press, 2020. 456 p.
 25. Ten threats to humanity's survival identified in Australian report calling for action. URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/22/ten-threats-to-humanity-survival-identified-in-australian-report-calling-for-action> (дата звернення: 20.10.2020).
 26. Куманьков А. Д. Война в XXI веке: монография. Москва: Изд. дом Высш. шк. экономики, 2020. 289, [1] с.
 27. Требін М. П. Феномен «гібридної» війни. *Гілея: наук. вісн.* 2014. Вип. 87 (№8). С. 366–371.
 28. Freedman L. The future of war: a history. New York: Public Affairs, 2017. xxi, 376 p.
 29. Hoffman F. G. Foresight into 21st Century Conflict: End of the Greatest Illusion? *Foreign Policy Research Institute. The Philadelphia Papers*. 2016. 19 September. URL: <https://www.fpri.org/article/2016/09/foresight-21st-century-conflict-end-greatest-illusion/> (дата звернення: 20.10.2020).
 30. Patrikarakos D. War in 140 characters: how social media is reshaping conflict in the twenty-first century. New York: Basic Books, 2017. x, 301 p.
 31. Simons G., Chifu I. The changing face of warfare in the 21st century. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. x, 277 p.
 32. Van Creveld M. More on war. Oxford: Oxford University Press, 2017. x, 219 p.
 33. War or peaceful transformation: multidisciplinary and international perspectives / Marek J. Celinski, Kathryn M. Gow, editors. New York: Nova Science Publishers, 2020. x, 626 p.
 34. Требін М. П., Герасіна Л. М. Контури майбутнього світу: тенденції розвитку сучасної цивілізації. Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи: зб. ст. і тез доп. за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Кам'янське, 24–25 черв. 2020 р.) / відп. за вип. К. Ю. Богомаз. Кам'янське: ДДТУ, 2020. С. 58–60.
 35. Braillard P. Théories des relations internationales. Paris: P. U. F., 1977. 459 p.
 36. Friedman T. L. Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization. New York: Farrar, Straus, Giroux, 2000. xxi, 469 p.
 37. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
 38. Andrain C. F. Comparative political systems: policy performance and social change. Armonk, N. Y.: M. E. Sharpe, 1994. xi, 243 p.
 39. Lijphart A. Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries. New Haven: Yale University Press, 1984. xv, 229 p.
 40. 21st century cooperation: regional public goods, global governance, and sustainable development / edited by Antoni Estevadeordal and Louis W. Goodman. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. xxvi, 381 p.

41. Carter J. H., Warren R. Forging the modern world: a history. 2nd edition. New York: Oxford University Press, 2019. xvii, 409 p.
42. Dickinson E. R. The world in the long twentieth century: an interpretation. Oakland, California: University of California Press, 2018. 377 p.
43. Global politics: issues and perspectives / edited by Nirmal Jindal and Kamal Kumar. New Delhi, India; Thousand Oaks, California: SAGE Publications, 2018. 392 p.
44. Laurent É. Measuring tomorrow: accounting for well-being, resilience, and sustainability in the twenty-first century. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2018. xiii, 219 p.
45. Braillard P., Djalili M.-R. Les relations internationales. 10e édition. Paris: P. U. F., 2016. 128 p.
46. Соловьев Э. Г. Трансформация террористических организаций в условиях глобализации. Москва: ЛЕНАНД, 2006. 54, [1] с.
47. Гаджиев К. С. Турбулентия современного мира через призму коронавирусной пандемии. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 2020. Т. 13, № 5. С. 253–272.
48. Summer 2020 Economic Forecast: A deeper recession with wider divergences. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/summer-2020-economic-forecast-deeper-recession-wider-divergences_en (дата звернення: 20.10.2020).
49. World Economic Outlook Update, June 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/%20WEOUpdateJune2020> (дата звернення: 20.10.2020).
50. Global Economic Prospects, June 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748> (дата звернення: 20.10.2020).
51. Economic Outlook – EO107 – 2 Scenarios. URL: https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EO_EDITIONS&lang=en (дата звернення: 20.10.2020).

REFERENCES

1. Aron, R. (2006). *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calmann-Lévy.
2. Luard, E. (1976). *Types of international society*. New York: Free Press.
3. Kaplan, M. A. (1975). *System and Process in International Politics*. New York: John Wiley.
4. Bello, V. (2017). *International migration and international security: why prejudice is a global security threat*. London; New York, NY: Routledge.
5. Cohen, S. B. (2010). Evaluating Systemic Geopolitics – A Twenty-First Century View. *Geopolitics*, 15(1), 157-164. doi: <https://doi.org/10.1080/14650040903420461>
6. Cooley, A. & Nexon, D. (2020). *Exit from hegemony: the unraveling of the American global order*. New York, NY: Oxford University Press.
7. Cox, M. (2019). *The post Cold War world: turbulence and change in world politics since the fall*. London; New York: Routledge Taylor & Francis Group.
8. Dussouy, G. (2010). Systemic Geopolitics: A Global Interpretation Method of the World. *Geopolitics*, 15(1), 133-150. <https://doi.org/10.1080/14650040903420438>

9. Harper, C. L. & Leicht, K. T. (2018). *Exploring social change: America and the world*. 7th ed. New York: Routledge.
10. Jervis, R. (2010). Thinking Systemically about Geopolitics. *Geopolitics*, 15(1), 165-171. doi: <https://doi.org/10.1080/14650040903420479>
11. Kaplan, R. D. (2009). Center Stage for the Twenty-first Century: Power Plays in the Indian Ocean. *Foreign Affairs*, 88(2), 16-29, 31-32.
12. Kumar, Y. (2020). *Geopolitics in the era of globalisation: mapping an alternative global future*. New York: Routledge.
13. Rodrigues, T. & Inácio, A. (Eds) (2019). *Security at a crossroad: new tools for new challenges*. Hauppauge, New York: Nova Science Publisher's, Inc.
14. Türk, D. (2020). *A world transformed: reflections on the international system, China and global development*. New York: Peter Lang.
15. Herasina, L. M. & Trebin, M. P. (2008). Destruktyvni mehatendentsii suchasnosti: hlobalnyi konflikt, hlobalizatsiia zlochynnosti, mizhnarodnyi teroryzm [Destructive megatrends of modernity: global conflict, globalization of crime, international terrorism]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 4(27), 140-148 [in Ukrainian].
16. Kibal'nik, A. G. & Suvorov, V. A. (2020). *Akt mezhdunarodnogo terrorizma kak prestuplenie protiv mira i bezopasnosti chelovechestva: monografiya* [The act of international terrorism as a crime against the peace and security of mankind: monograph]. Moskva: Jurlitinform [in Russian].
17. Gorlach, N. I. & Trebin, M. P. (Eds.) (2006). *Sovremennyy terrorizm* [Modern terrorism]. Uchebnoe posobie dlja vyshey shkoly. Har'kov: Timchenko [in Russian].
18. Jacob, E. D. (2020). *American security and the Global War on Terror*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
19. Managhan, T. (2020). *Unknowing the «War on Terror»: the pleasures of risk*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
20. Bazarkina, D. Yu., Pashentsev, E. N. & Simons, G. (Eds) (2020). *Terrorism and advanced technologies in psychological warfare: new risks, new opportunities to counter the terrorist threat*. New York: Nova Science Publishers.
21. Shtohrin, I. Pandemiia koronavirusu: uroky dlia liudstva ta Ukrainy [The coronavirus pandemic: lessons for humanity and Ukraine]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/pandemiya-koronaviruskarantyn-vysnovky/30500165.html> [in Ukrainian].
22. Barnosky, A. D. & Hadly, E. A. (2016). *Tipping point for planet earth: how close are we to the edge?* New York: Thomas Dunne Books.
23. Behm, A. In times of coronavirus and climate change, we must rethink national security. Retrieved from <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/20/in-times-of-coronavirus-and-climate-change-we-must-rethink-national-security>
24. Benatar, S. & Brock, G. (Eds.) (2020). *Global health : ethical challenges*. 2nd ed. Cambridge, United Kingdom; New York: Cambridge University Press.
25. Ten threats to humanity's survival identified in Australian report calling for action. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/22/ten-threats-to-humanitys-survival-identified-in-australian-report-calling-for-action>

26. Kuman'kov, A. D. (2020). *Vojna v XXI veke: monografija* [The war in the XXI century: a monograph]. Moskva: Izdatel'skij dom Vyshej shkoly jekonomiki [in Russian].
27. Trebin, M. P. (2014). Fenomen «hibrydnoi» viiny [The phenomenon of «hybrid» war]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific bulletin*, 8(87), 366-371 [in Ukrainian].
28. Freedman, L. (2017). *The future of war: a history*. New York: Public Affairs.
29. Hoffman, F. G. (2016). Foresight into 21st Century Conflict: End of the Greatest Illusion? *Foreign Policy Research Institute. The Philadelphia Papers*. September 19. Retrieved from <https://www.fpri.org/article/2016/09/foresight-21st-century-conflict-end-greatest-illusion/>
30. Patrikarakos, D. (2017). *War in 140 characters : how social media is reshaping conflict in the twenty-first century*. New York: Basic Books.
31. Simons, G. & Chifu, I. (2018). *The changing face of warfare in the 21st century*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
32. Van Creveld, M. (2017). *More on war*. Oxford: Oxford University Press.
33. Celinski, M. J. & Gow, K. M. (Eds) (2020). *War or peaceful transformation : multi-disciplinary and international perspectives*. New York: Nova Science Publishers.
34. Trebin, M. P. & Herasina, L. M. (2020). Kontury maibutnoho svitu: tendentsii rozvytku suchasnoi tsyvilizatsii [The contours of the future world: trends in modern civilization]. *Zbirka statei i tez dopovidei za materialamy VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «Rozvytok osnovnykh napriamiv sotsiohumanitarnykh nauk: problemy ta perspektyvy» (m. Kam'ianske, 24-25 chervnia 2020 roku) – Collection of articles and abstracts of reports on the materials of the VII All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation «Development of the main directions of socio-humanitarian sciences: problems and prospects» (Kamyanske, June 24-25, 2020)/ vidp. za vypusk, profesor K. Yu. Bohomaz, Pp. 58-60. Kam'ianske: DDTU [in Ukrainian].*
35. Braillard, P. (1977). *Théories des relations internationales*. Paris: P. U. F.
36. Friedman, T. L. (2000). *Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. New York: Farrar, Straus, Giroux.
37. Herasina, L. M., Pohribna, V. L., Trebin, M. P., and etc. (2016). *Teoriia mizhnarodnykh vidnosyn. Mizhnarodni vidnosyny ta svitova polityka: navch. posib.* [Theory of international relations. International relations and world politics: a textbook]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
38. Andrain, C. F. (1994). *Comparative political systems: policy performance and social change*. Armonk, N. Y.: M. E. Sharpe.
39. Lijphart, A. (1984). *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale University Press.
40. Estevadeordal, A. & Goodman, L. W. (Eds.) (2017). *21st century cooperation: regional public goods, global governance, and sustainable development*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
41. Carter, J. H. & Warren, R. (2019). *Forging the modern world: a history*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.

42. Dickinson, E. R. (2018). *The world in the long twentieth century: an interpretation*. Oakland, California: University of California Press.
43. Jindal, N. & Kumar, K. (Eds.) (2018). *Global politics: issues and perspectives*. New Delhi, India; Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
44. Laurent, É. (2018). *Measuring tomorrow: accounting for well-being, resilience, and sustainability in the twenty-first century*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
45. Braillard, P. & Djalili, M.-R. (2016). *Les relations internationales*. 10e éd. Paris: P. U. F.
46. Solov'ev, Ye.G. (2006). *Transformacija teroristicheskikh organizacij v uslovijah globalizacii* [Transformation of terrorist organizations in the context of globalization]. Moskva: LENAND [in Russian].
47. Gadzhiev, K. S. (2020). Turbulencija sovremennogo mira cherez prizmu koronavirusnoj pandemii [Turbulence of the modern world through the prism of the coronavirus pandemic]. *Kontury global'nyh transformacij: politika, jekonomika, pravo – The contours of global transformations: politics, economics, law*, 13(5), 253–272 [in Russian].
48. Summer 2020 Economic Forecast: A deeper recession with wider divergences. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/summer-2020-economic-forecast-deeper-recession-wider-divergences_en
49. World Economic Outlook Update, June 2020. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/%20WEOUpdateJune2020>
50. Global Economic Prospects, June 2020. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>
51. Economic Outlook – EO107 – 2 Scenarios. Retrieved from https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EO_EDITIONS&lang=en

Герасина Людмила Николаевна, доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

Требин Михаил Петрович, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

«НАДЛОМЫ МИРОСИСТЕМЫ»: ГЛОБАЛЬНЫЕ СДВИГИ И ГИБРИДНЫЕ ВЫЗОВЫ

В исследовательских кейсах статьи представлен научный дискурс по вопросам сущности, методологии анализа, типологий международных систем; концептуализированы новые понятия и «гибридные явления»; гипотезы и выводы авторов на почве синтеза системной и геополитической парадигм; проанализированы феноме-

ны международного терроризма, «гибридной» войны, пандемии коронавируса как важных факторов турбулентности современной международной системы.

Ключевые слова: международная система, «центры силы», глобальные сдвиги, геополитические сдвиги, международный терроризм, гибридные вызовы.

Herasina Liudmyla Mykolaivna, Doctor of Sociology Sciences, Professor,
Professor of the Department of Sociology and Political Science of the Yaroslav
Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Trebin Mikhail Petrovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Sociology and Political Science of the Yaroslav
Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

«FISSURE OF THE WORLD SYSTEM»: GLOBAL SHIFTS AND HYBRID CHALLENGES

Problem setting. *The first decades of the XXI century demonstrate the unrestrained, turbulent, even explosive development of the world political process, which raised waves of “color” revolutions, began to distort the national sovereignty of some countries, led to a violation of the international principle of inviolability of postwar borders through military conflicts and “hybrid” wars. It is no longer possible to deny that under modern conditions there is not only a break in the bipolar and unipolar world order, but also a transition to a multipolar world with several centers of influence.*

Recent research and publications analysis. *Empirical approach plays important role in the study of the international systems. It correlates with geopolitical specificity and mainly investigates contemporary interaction of people and states, geopolitical strategies and government tactics within certain geographical regions. Empirical research is characterized by: the desire to specifically explain certain international situation (political, economic, humanitarian), that developed in certain region of the planet, specificity of the systemic connections between global actors; to highlight the level of influence on behavior of the international subjects and decisions of national elites of following factors: socio-humanitarian and economic realities, national potential of the states, cross-regional competition, directions of actions and juridical boundaries regarding interventions of international organizations etc. Serious destructive influence on the contemporary system of international relations is exerted by new wars of the 21st century: wars with terror, cyberwar, “hybrid” wars and so on.*

Paper objective. *The purpose of the article is to seek through systemic, phenomenological and factor-geopolitical analysis to identify the nature of the modern international system and the nature of real and hybrid “drivers” that stimulate its development and, at the same time, turbulence and global shifts. Hence, the research tasks are as follows: according to the ontological parameters to carry out the phenomenology of the “international system”; to systematize the typologies of various international systems; to identify*

key trends (challenges) of shifts and destructions of the current world order; to substantiate the most significant factors of global turbulence: macro-oscillations of the world system, “geopolitical shifts”, international terrorism, “hybrid” wars, humanitarian collapses (pandemic coronavirus), etc.

Paper main body. Contemporary conceptualization of the international systems, in our opinion, demands more accurate phenomenological interpretation, since this is a phenomenon of a special type. First of all, international system is a mega-phenomenon of the social type, which organizes the existence of macro communities of planet in a special, relational way. Secondly, international systems are supercomplex in their content and structure, therefore they have to adapt to each other and to elements of the whole environment (this is characteristic of the whole planetary system and of its regional and sub-regional subsystems). Thirdly, according to Phillippe Braillard, informal and poorly organized nature of the international systems is obvious, because it is not always possible to delineate clearly and definitely between the complex that is being studied and its external environment. Fourth of all, international system has capacity of open formation, which explains the low level of integration, even some divergence of components inside of the wholeness.

The international system of modernity began to experience radically modern changes under the influence of the powerful “geopolitical landslides” (factors of influence), which caused its turbulence and further transformation: 1) the completion of the collapse of colonial empires and the emergence of many post-colonial countries as independent international actors on the political map of the world, implementing their national-political projects; 2) the global collapse of the model of the “bipolar world” – of closed political systems, which embodied two superpowers of Soviet Union and the United States; the end of the “Cold War”; loss of meaning of the paradigm of the “Third World” for the underdeveloped countries; 3) entrance of new sovereign states into the world arena (after the collapse of the USSR, Yugoslavia, etc.), which are modernizing and introducing their new own geostrategies in international relations; 4) post-communist transformation of the countries of Eastern and Central Europe, Asia and Africa fundamentally changed the ideological balance and geopolitical design of the planet. As a result, the strategic shift of the Baltic-Mediterranean arc into a new geopolitical trajectory took place – into the Baltic-Black Sea arc, along the borders of Russia with the Baltic States, Ukraine, and Georgia; 5) the global economic jump of Southeast Asia as a sub-regional system, driven by the success of the quasi-superpowers of the region: Japan (economic strength and investments), China (demographic and industrial capacities), South Korea, Singapore, Hong Kong (technology); India (leader of social democracy). According to Phillippe Braillard and Mohammad-Reza Djalili, this results from the existence of regional subsystems – a set of specific interactions based on general geographic affiliation; 6) the geopolitical “weight” of the South Asian sub-region grows because of the collapse of the North Korea’s “nuclear blackmail” militaristic strategy, thanks to the successes of diplomacy of the US President Donald Trump; 7) paradoxically, but currently the political-economic competition between strategic partners – the USA and the European Union – is

intensifying. At the same time, military-political tensions between the Russian Federation and the United States and NATO, as global rivals in various geopolitical aspects – war in Syria, sanctions against the Russian Federation because of the annexation of Crimea and aggression in eastern Ukraine – are growing; global migration; Iranian, Iraqi and Venezuelan issues, etc.

Turbulent character and macro fluctuations of transitional international system of “misbalance and mutual equilibriums”, additionally is determined by the competitive coexistence of states of stable and transitional democracy, autocratic states (that can be differentiated into traditional-conservative, military-totalitarian, authoritarian-modernized) and specific quasi-states. This combination of authoritarianism with liberal democracy is problematic, and leaves impact on the global politics – temporary restorations of the post-communist governments, lack of competent and responsible bureaucracy, corruption-related scandals in the international structures, ignoring of the demands of the global states in questions relating to survival of humankind. The most important factors in the destabilization of the world system are wars, international terrorism and global problems, in particular, the coronavirus pandemic.

Conclusions. Contemporary international system is currently in a state of transitional from the unipolar world to the multipolar one, from the stability that prevailed after the collapse of the world socialist system to the qualitatively new international system with several fulcrums. But this process is very complex and prolonged; it will be constantly influenced by the new “geopolitical shifts”, as factors contributing to global turbulence and macro fluctuations of the transitional international system: the final collapse of the colonial system; the destruction of the model of the “bipolar world” and the emergence of sovereign states that implement their own geostrategies on a world arena; problems of coexistence of countries in stable and transitional democracy, autocracies and specific quasi-states; strategic shift of the Baltic-Black Sea arc to the borders of Russia with the Baltics, Ukraine, Georgia; the global economic jump of Southeast Asia as

a sub-regional system; increase in economic competition of strategic partners – the USA and the European Union; an increase in military-political tension between the Russian Federation and the US with NATO, and so on.

Keywords: international system, “centers of power”, global shifts, geopolitical shifts, international terrorism, hybrid challenges.

